

Zrinko Čustonja

ISIDOR KRŠNJAVI – POLITIČAR U FUNKCIJI RAZVOJA TJELOVJEŽBE

1. UVOD

Cjelokupni sustav tjelovježbe kao i odgojno-obrazovni sustav, a time i nastava TZK, nerijetko su podložni različitim utjecajima i pokušajima instrumentalizacije u ime različitih politika i ideologija. Mnogi pozivi za promjenama u sustavu tjelovježbe i nastave TZK, kao i njihovo odbijanje i ustrajanje na postojećem sustavu, često su rezultat spleta različitih političkih interesa, društvenih prilika i pedagoških stremljenja. Događanja i promjene u sustavu tjelovježbe i nastave TZK u Hrvatskoj tijekom 90-ih godina 19. stoljeća u najvećoj su mjeri rezultat upravo politički poticanog i motiviranog djelovanja.

Nakon banovanja Ivana Mažuranića koji je omogućio donošenje prvog hrvatskog zakona o školstvu i, između ostalog, uvođenje obavezne nastave TZK u osnovne škole, Isidor Kršnjavi je nakon nešto manje od dvadeset godina bio druga važna osoba iz političkog života koja je stvarala političke pretpostavke za dalji razvoj tjelovježbe i nastave TZK u Hrvatskoj.

U prethodnim povijesnim istraživanjima (Janković, 1954., Radan 1970. Jajčević, 1999) uloga i značaj Isidora Kršnjavija kao istaknutog i zaslužnog pojedinca za razvoj tjelovježbe, a naročito TZK u Hrvatskoj nije bila razmatrana. Cilj ovog istraživanja je vrednovanje i pozicioniranje uloge Isidora Kršnjavija u povijesti tjelovježbe i TZK u Hrvatskoj.

Ovo istraživanje temelji se na sljedećim izvorima: memoarima Isidora Kršnjavija *Zapisci iza kulisa hrvatske politike* objavljenima 1986. godine, članku Franje Bučara u časopisu *Hrvatski sokol* 9(3):87-90 *U spomen dru. Isidoru Kršnjavome* iz 1927. godine i na više brojeva časopisa *Gimnastika* u razdoblju od 1892. do 1896. godine.

2. ISIDOR KRŠNJAVI I HRVATSKA POLITIKA NA KRAJU 19. STOLJEĆA

Grof Dragutin Khuen-Hedervary, koji je obnašao dužnost bana Hrvatske od 1883. do 1903. godine, svojim je djelovanjem snažno zadirao u sve pore hrvatskog društva na kraju 19. stoljeća. Zbog svojeg dvadesetogodišnjeg banovanja te izraženog i neskrivenog protuhrvatskog djelovanja u povijesti je zabilježen kao jedan od najnegativnijih i najomraženijih hrvatskih banova. Za provedbu njegove politike na području bogoštovlja, kulture i prosvjete u razdoblju od 1891. do 1896. godine bio je zadužen Isidor Kršnjavi.

Isidor Kršnjavi (1845. - 1927) bio je doktor filozofije i prava, političar, slikar i povjesničar umjetnosti. Kao mladi doktor filozofije i slikar Kršnjavi se susreće s biskupom Josipom Jurijem Strossmayerom na čiji nagovor dolazi u Zagreb i postaje prvi šef katedre za povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. "Dovodeći Kršnjavoga u Zagreb Strossmayer je uvjeren da je za Hrvatsku napravio dobar posao, a da je sebi doveo "svog čovjeka"... njih dvojica su u neprestanoj vezi i Kršnjavi se kreće u okviru Strossmayerova političkog programa." (Krtalić, 1986). Međutim, neočekivano, 1884. godine Kršnjavi mijenja političku orijentaciju i biva izabran s liste Narodne stranke, koju je predvodio ban Khuenu-Hedervary, za zastupnika u Hrvatskom saboru. "...Kršnjavi je bez osobite najave otišao od Strossmayera... i prišao "mađaronima", konkretno Khuenu što je ne samo stari biskup nego i čitava hrvatska javnost primila gotovo kao izdaju, nož u leđa, nezahvalnost, nemoral i prodaju vlastima" (Krtalić, 1986). Pristupanje Narodnoj stranci i približavanje banu Khuenu-Hedervaryu, ljutom političkom protivniku J. J. Strossmayera i Ante Starčevića, u najvećoj je mjeri obilježilo I. Kršnjavoga kao osobu i političara. Sve što je on od tog trenutka činio smatralo se neprijateljskim za hrvatski narod. Tadašnja opozicija okarakterizirala ga je kao "...brutalna, bahata i bezobzirna..." te kao čovjeka kojeg "sredstva nisu zanimala" jer je "znao samo za svoje planove" (Radan, 1970). "I za biskupa Strossmayera i za ukupnu hrvatsku javnost... Kršnjavi je izdajica i izrod, nemoralan tip, karijerist, mađaron, ulizica i čovjek bez ikakve časti i dostojanstva." (Krtalić, 1986). Ovakva karakterizacija I. Kršnjavoga od strane njegovih suvremenika uvelike je utjecalo i na nerazumijevanje i neprihvatanje modernih i vizionarskih poteza koje I. Kršnjavi vuče u području tjelovježbe i nastave TZK u Hrvatskoj tijekom 90-ih godina 19. stoljeća.

3. ISIDOR KRŠNJAVI KAO PREDSTOJNIK ODJELA ZA BOGOŠTOVLJE I NASTAVU

U takvim političkim i društvenim okolnostima krajem 1891. godine Isidor Kršnjavi imenovan je Predstojnikom Odjela za bogoštovlje i nastavu u vladi bana Khuenu-Hedervaryja, tj. postao je ministar zadužen za pitanja bogoštovlja i nastave u tadašnjoj Hrvatskoj.

Tjelovježbeno društvo *Hrvatski sokol* bilo je u tadašnjoj Hrvatskoj jedno od rijetkih društava ili institucija koje je ne samo nosilo nacionalni predznak, već i okupljalo veći broj mladih i promicalo među njima nacionalni duh. Djelujući pod krilaticom "U desnici snaga, u srcu odvažnost, u misli domovina" *Hrvatski sokol* je veliki dio svoje aktivnosti, pa čak i prihoda¹, ostvarivao organizirajući i provodeći

¹ Od 1890. godine vlada je Hrvatskom sokolu plaćala godišnji paušal od 2000 forinti u ime naknade za organizaciju i provođenje nastave TZK zagrebačkim srednjoškolicima.

nastavu TZK u hrvatskim osnovnim i srednjim školama. Kao takav *Hrvatski sokol* i češki gimnastički sustav na kojemu se temeljilo djelovanje *Hrvatskog sokola* našli su se na udaru bana Khuena-Hedervarya i njegovog novog ministra I. Kršnjavoga. Ideja je bila nacionalno obojen sokolski gimnastički sustav zamijeniti jednim neslavenskim i apolitičnim gimnastičkim sustavom.

Je li s tim ciljem Isidor Kršnjavi prije svog imenovanja za predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu otišao na studijsko putovanje u njemačke i skandinavske zemlje ili se toga dosjetio tek kada se u Stockholmu susreo sa švedskim odgojno-obrazovnim sustavom, i nije presudno važno. Naime, Isidoru Kršnjaviju se “sistem švedske gimnastike s kojom se tada upoznao osobito svidio, te je s ravnateljem tog Zavoda prof. Törngrenom ugovorio da će na taj zavod poslati dva kandidata iz Hrvatske, da prouče sistem tjelesnog odgoja u Stockholmu.” (Bučar, 1927) Centralni kraljevski gimnastički zavod u Stockholmu bio je tada vrlo ugledna institucija svjetskog glasa koja je obrazovala kadrove iz mnogih zemalja svijeta.

Uz to švedski gimnastički sustav, za razliku od češkog ili njemačkog, nije imao svoje temelje u političkoj ili ideološkoj borbi, već je Pehr Henrik Ling, njegov kreator, motive pronalazio u želji da poboljša zdravstveno stanje svog naroda. Stoga se švedska gimnastika i njena filozofija I. Kršnjavome činila manje opasna i prihvatljivija od, u Hrvatskoj prevladavajućeg, češkog gimnastičkog sustava, politički usmjerenog protiv austrijske i ugarske hegemonije s idejom zajedničkog povezivanja slavenskih naroda unutar Austro-Ugarske Monarhije. Tijekom 80-ih i 90-ih godina 19. stoljeća sokolski pokret u Hrvatskoj naglo jača i *Hrvatski sokol* kao najmasovnija društvena organizacija u Hrvatskoj sve se više svrstava uz tadašnju opoziciju. Švedski gimnastički sustav trebao se nametnuti, smanjiti prevlast češkog gimnastičkog sustava, postupno istisnuti sokolstvo iz hrvatskog društva i, što je naročito značajno, iz školskog sustava. I. Kršnjavi je imao jasan plan kako to učiniti.

U travnju 1892. godine raspisao je natječaj za slanje dvojice stipendista na studij u Švedsku. Na natječaju su izabrani i početkom srpnja iste godine u Švedsku su se uputili Franjo Bučar i Srećko Bošnjaković koji se nakon nekoliko tjedana provedenih u Stockholmu ipak vratio u Zagreb. Franjo Bučar je ostao u Švedskoj i marljivo studirao².

4. ISIDOR KRŠNJAVI I NASTAVA TZK

Razmišljanja i odnos Isidor Kršnjavija prema nastavi TZK, koji su od neobične važnosti, dobro se očituju u nekoliko naredbi tadašnje Vlade, tj. Odjela za bogoštovlje

² Više o tijeku njegovog studija vidi Radan, 1970, str. 28-36.

i nastavu koje se odnose na nastavu TZK, a iza čijeg donošenja stoji upravo I. Kršnjavi.

“Školski zakon... određuje, da mora uz svaku školu biti gombalište. Tomu zahtjevu zakona zadovoljava se samo površno, a žalibože ima slučajeva, osobito u gradovima, gdje se škole grade bez ikakva gombališta... Zato uz svaku školu treba da bude što veće gombalište. Kod novih škola valja na to paziti odmah,... da ni ne šalju takvih građevnih osnova na odobrenje..., u kojima nije uvršteno dosta veliko gombalište, jer se ni jedna takova osnova ne će odobriti... Ova i ovakova gombališta valja što više upotrebljavati...”³

Indikativno je da je Isidor Kršnjavi u svojoj prvoj naredbi koju je izdao kao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu u travnju 1892. godine, a koja se odnosila na nastavu TZK, odmah pokušava regulirati temeljno pitanja izgradnje objekata za potrebe nastave TZK.

U svibnju iste godine izdana je naredba kojom se nastava TZK u pučkim školama u trajanju od 30 minuta morala izvoditi iza svakog prvog sata prijepodnevnog nastave. Osim toga propisano je da u 10 minutnim odmorima između drugog i trećeg sata učenici trebaju biti tjelesno aktivni igrajući prikladne igre. Prema tome, svakodnevna tjelovježba u trajanju od 40 minuta uvedena je u Hrvatskoj već 1892. godine zahvaljujući I. Kršnjavome. U istoj naredbi nadalje se kaže “...školsko vježbalište neka se nalazi gdje god je moguće u neposrednoj blizini školske sgrade... Na takvo vježbalište neka se računa 4-5 m² površine po djetetu. Nadkriven prostor za vježbalište neka je dosta prostran. Na učenika neka dolazi 1-2 m², a visina njegova treba da je 4,4 m...”⁴ Time su po prvi put propisani standardi za izgradnju natkrivenih i vanjskih igrališta za potrebe nastave TZK u Hrvatskoj.

5. ISIDOR KRŠNJAVI I FRANJO BUČAR

Navedene naredbe vezane uz nastavu TZK, kao i one koje slijedile sve do 1896. godine imale su cilj pripremu terena za uvođenje švedskog gimnastičkog sustava u Hrvatskoj koje je trebalo uslijediti nakon povratka Franje Bučara sa školovanja iz Švedske. Franjo Bučar ulazi na velika vrata u povijest tjelovježbe i nastave TZK u Hrvatskoj organizacijom Tečaja za učitelje gimnastike 1894. – 1896. godine koji je inicirao i bezrezervno podržavao sam Kršnjavi⁵. Plan i program tečaja sastavio je F. Bučar prema uzoru na slične tečajeve “...u Stockholmu, Kristijaniji (Oslo), Kodanju

³ Gimnastika – list za školsku i društvenu gimnastiku, 1892, 2 (8), 123 i 124.

⁴ Gimnastika – list za školsku i društvenu gimnastiku, 1892, 2 (9), 130.

⁵ Tečaj za učitelje gimnastike je dobro istražen i opisan u radovima ranijih istraživača (vidi Bučar, 1896, Janković, 1954, Radan, 1970 i Jajčević, 1999).

(Kopenhagen)...” (Bučar, 1896) s ciljem obuke prvih 30 polaznika za tjelovježbu po švedskom gimnastičkom sustavu. Uz dvorane⁶, za polaznike tečaja bili su na trošak vlade osigurani i svi potrebni rekviziti i pomagala na kojima Isidor Kršnjavi nije štedio.

Švedski gimnastički sustav nikada nije uspio zaživjeti u Hrvatskoj upravo zbog položaja koji je u hrvatskom društvu i politici zauzima I. Kršnjavi. Naime, nedugo nakon završetka Tečaja za učitelje gimnastike I. Kršnjavi biva političkim pritiscima od strane bana Khuena-Hedervarya prisiljen na odstupanje s dužnosti Predstojnika Odjela, a sam ban je poduzeo korake da se započeti projekti I. Kršnjavija, među kojima je i uvođenje švedskog gimnastičkog sustava u Hrvatsku, zaustave. S druge strane opozicija i tadašnji hrvatski tjelovježbeni djelatnici odbacivali su sve što je omraženi I. Kršnjavi učinio na području razvoja tjelovježbe. “Od svega pokušaja zadržale su se u školskim dvoranama neke švedske sprave (ljestve, klupe), a u planovima nastave veća pažnja posvećena je sportovima i sportskim igrama” (Radan, 1970). Međutim, značaj Tečaja za učitelje gimnastike i pokušaj uvođenja švedskog gimnastičkog sustava osobito su veliki za povijesni razvoj tjelovježbe i nastave TZK u Hrvatskoj. Moguće ih je, uz uvođenje obavezne nastave TZK u osnovne škole 1874. godine, označiti kao najznačajnije događaje na planu razvoja tjelovježbe u Hrvatskoj do I. svjetskog rata.

6. ZAKLJUČAK

Uloga I. Kršnjavoga u političkom i društvenom životu Hrvatske na kraju 19. i početku 20. stoljeća do danas još nije u cijelosti određena. Oko njega je još uvijek mnogo kontroverzi i različitih mišljenja. “Njegova pojava čini se toliko nemoralnom i ne hrvatskom, a istodobno toliko praktičnom, da je naprosto nevjerojatno što je sve taj čovjek učinio u Hrvatskoj za svega četiri i pol godine svoga ministროvanja.” (Krtalić, 1986). Slična je situacija u području tjelovježbe. Pokušao je uvesti švedski gimnastički sustav i time smanjiti moć i značaj *Hrvatskog sokol*. U tome na sreću nije uspio, ali je, zahvaljujući tome, iza sebe ostavio nekoliko uređenih i izgrađenih dvorana za tjelovježbu i veći broj vanjskih igrališta, podigao je nastavu TZK i njen značaj u odgojno-obrazovnom sustavu Hrvatske, inicirao je i financirao prvo visokoškolsko školovanje kadrova za potrebe tjelovježbe u Hrvatskoj i utro put njenom daljnjem razvoju u Hrvatskoj.

⁶ Kršnjavi je za vrijeme svog mandata uspio urediti dvije dvorane u Zagrebu i izgraditi novo srednjoškolsko vanjsko igralište poznatije pod nazivom Elipsa, te izgraditi dvorane i igrališta u Varaždinu i Karlovcu, dok se od planova za izgradnju istih u Osijeku i Vukovaru nakon odstupanja I. Kršnjavija s dužnosti predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu odustalo (Bučar, 1927).

Za razumijevanje značaja I. Kršnjavoga vrlo je značajan i njegov odnos i utjecaj na Franju Bučara koji je bio karakterističan i složen, te u ovom trenutku još nije dovoljno povijesno istražen. Usprkos tome, jedan od najvećih uspjeha I. Kršnjavija kao političara koji je utjecao i stvarao pretpostavke za razvoj tjelovježbe u Hrvatskoj jesu upravo zasluge i ključna uloga koju je imao u pojavljivanju Franje Bučara – oca hrvatskog sporta.

“Tko će pisati o povijesti tjelesnog odgoja u Hrvatskoj i Slavoniji, neće moći mimoići požrtvovan rad i najbolju volju odjelnog predstojnika i profesora dra. Ise Kršnjavoga, koji je on bio u svoje vrijeme poduzeo oko unapređenja općenitog tjelesnog odgoja u našim školama.” (Bučar, 1927). Držimo da je ovu tvrdnju F. Bučara potrebnu dublje razrađivati i daljnjim povijesnim istraživanjima znanstveno utemeljiti.

7. IZVORI I LITERATURA

1. Bučar, F. (1896). Izvještaj tečaja za učitelje gimnastike u Zagrebu od 1. X. 1894. do 1. IV. 1896. Zagreb: Kr. zem. vlada Hrvatske i Slavonije.
2. Bučar, F. (1927). U spomen dru. Isidoru Kršnjavome. Hrvatski sokol 9(3):87-90
3. Gimnastika – list za školsku i društvenu gimnastiku, 1892, 2 (8).
4. Gimnastika – list za školsku i društvenu gimnastiku, 1892, 2 (9).
5. Jajčević, Z. (1999). 125 godina obavezne nastave tjelesnog odgoja u hrvatskim školama. U: K. Delija (ur.) Zbornik radova 8. ljetne škole kineziologa RH, Rovinj, 1999., (str. 43-45). Zagreb: Hrvatski savez pedagoga fizičke kulture.
6. Janković, V. (1954). Iz prošlosti fizičkog odgoja u školama Hrvatske. Zagreb: Društvo učitelja, nastavnika i profesora fizičkog odgoja NR Hrvatske.
7. Krtalić, I. (1986). Iso Kršnjavi ili pozicija subjekta u centru. U: A. Majetić (ur.) Iso Kršnjavi – Zapisci iza kulisa hrvatske politike. Zagreb: Izdavačko knjižarska radna organizacija Mladost.
8. Radan, Ž. (1970). Franjo Bučar i gimnastički i sportski pokret u Hrvatskoj. Zagreb: Visoka škola za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.